

חג פורים: האם אשה יכולה לקרוא מגילה

בס"ד

פתיחה

כפי שראינו בעבר (סוכות שנה ב'), למרות שהכלל במסכת קידושין (ל"ע"א) קובע שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, למעשה הן חייבות ברוב המצוות עשה שהזמן גרמא. דוגמא למצוות מעין אלו הן המצוות של פורים, שגם נשים חייבות בהן מכיוון שאף הן היו באותו הנס (מגילה ד"ע"א). נחלקו הרשב"ם והתוספות, מה הכוונה "אף הן היו באותו הנס":

א. **הרשב"ם** (פסחים קח ע"ב ד"ה שאף) פירש, שהכוונה שהנשים היו מרכז ההצלה - בזכות אסתר ניצלו היהודים. גם כאשר הגמרא כותבת שנשים חייבות במצוות חנוכה ופסח בגלל שהן היו באותו הנס כוונתה דומה, בזכות יהודית (שהרגה שר יווני) ניצלו בחנוכה, ובזכות נשים צדקניות יצאו ממצרים (וכפי שמופיע בילקוט שמעוני).

ב. **התוספות** (שם, ד"ה היו) חלקו על דבריו, מכיוון שהלשון 'אף הן' לא משמע שהן היוו את עיקר ההצלה, אלא אדרבה, אפילו משמע שהן היו טפילות. משום כך פירשו, "שאף היו באותו הנס" הכוונה שגם הן היו בסכנה של להשמיד, להרוג ולאבד, ובלשונם: "פירש רשב"ם שעיקר הנס היה על ידן, בפורים על ידי אסתר, בחנוכה על ידי יהודית, בפסח שבזכות צדקניות שבאותו הדור נגאלו. וקשה, דלשון שאף הן משמע שהן טפלות. לכך נראה לי שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג, וכן בפסח שהיו משועבדות לפרעה במצרים וכן בחנוכה הגזירה הייתה מאוד עליהן."

בכל אופן למסקנה, בין אם נשים חייבות מטעמו של הרשב"ם או מטעם התוספות, לכולי עלמא הן חייבות במצוות היום וביניהן במצוות קריאת מגילה. בעקבות כך נעסוק הפעם בשאלה, האם נשים יכולות להוציא גברים ידי חובת קריאת המגילה, כיצד אשה שקוראת לנשים צריכה לברך, וכיצד גבר שקורא לנשים עליו לברך.

חובת נשים בקריאת המגילה

למרות שכפי שראינו בפתיחה, לכולי עלמא נשים חייבות בקריאת המגילה, דנו הפוסקים בשאלה האם רמת החיוב של הגבר והאשה שווה. השלכה לכך תהיה בשאלה האם אשה יכולה להוציא גבר ידי חובה בקריאתה, מכיוון שרק מי שמחויב במצווה מסוימת באותה רמת חיוב יכול להוציא אחרים ידי חובה, וכפי שכותבת הגמרא במסכת מגילה (י"ט ע"ב):

א. מדברי **הרמב"ם** (מגילה פרק א') **ורש"י** (ד"ה לאתווי) עולה, שנשים יכולות להוציא גברים ידי חובה, ורק חרש, שוטה או קטן לא יכולים. הסיבה לפסק זה היא שכך עולה מפשט דברי הגמרא בערכין (ג"ע"א) הכותבת, **שהכל** כשרים לקרוא את המגילה, מדוע הברייתא מדגישה שכולם יכולים לקרוא? מתרצת הגמרא, שזה בא לרבות נשים - גם הן יכולות לקרוא את המגילה.

ב. **בעל הלכות גדולות** (תוספות שם ד"ה נשים) חלוק וסבור, שנשים אמנם חייבות במגילה אבל רק בשמיעתה, לכן הן לא יכולות להוציא ידי חובה את הגברים שחייבים בקריאתה. את דברי הגמרא בערכין שראינו לעיל ממנה הוכיח הרמב"ם את פסיקתו יתוך, שכוונתה לומר שנשים יכולות להוציא נשים אחרות ידי חובתן, וזה חידוש הגמרא, ולא שאשה יכולה להוציא גבר.

עם כל זאת ברור שלא כך פשט הגמרא בערכין, אז מדוע בעל הלכות גדולות בחר להידחק כך? **הראב"י** (ה) (תקט) מסביר, שהוא גרס שבתוספתא (מגילה ב, ד) שנשים פטורות **מקריאת** המגילה (אבל בשמיעה חייבות), לכן צריך לומר שכך גם כוונת הגמרא. גם **הר"ן** (ב"ע"ב) למרות שכתב שדבריו דחוקים, נקט שראוי להחמיר כמותו, ובלשונו:

משמע בערכין דאמרינן הכל חייבין לקרות את המגילה לרבות נשים, משמע שדינם כשאר החייבין להוציא רבים ידי חובתן וכן דעת רש"י ז"ל, אבל בשם הלכות גדולות כתבו שהן חייבות לשמוע את המגילה אבל אין חייבות בקריאתה ולפיכך אין מוציאות הרבים ידי חובתן והביא ראיה מהתוספתא. ואין זה מחוור, אלא שראוי לחוש לדבריו להחמיר."

להלכה, **הרמ"א** (תרפ"ט, ב) פסק כמותו, דהיינו שאשה לא יכולה להוציא גבר ידי חובה בקריאת המגילה, וכן נקט להלכה בעקבותיו **המשנה ברורה** (שם, ח). **המגן אברהם** (שם, ה) חלק וסבר שמעיקר הדין נשים יכולות להוציא גברים ידי חובה, אלא שמפני כבוד הציבור אין הן קוראות להם. דנו האחרונים בשאלה מה דעתו של השולחן ערוך בעניין:

דעת השולחן ערוך

א. **השולחן ערוך** בהתחלה הביא את דעת הרמב"ם שנשים יכולות להוציא, ולאחר מכן את דעת בעל הלכות גדולות שהן אינן. כפי שראינו בעבר (קרח שנה ב'), האור לציון נקט שבמקרה כזה דעת השולחן ערוך שיש לחוש לכתחילה לדעה השנייה, ושאשה לא תקרא לגבר מגילה. הרב עובדיה חלק עליו וסבר שבמקרה זה הלכה כדעת הראשונה, ובמקרה שלנו כדעת הרמב"ם.

למרות זאת, כאן **הבן איש חי** (תצווה שנה א') **והרב עובדיה** (חזון עובדיה) הסכימו לאור לציון שיש לחוש לכתחילה לדעת בעל ההלכות גדולות שאשה לא תקרא לגבר, אך בגלל טעם אחר. מאז ומעולם היה נהוג שאשה לא מוציאה גברים ידי חובה, ודבר זה פוגם בצניעות, לכן יש להמשיך כך, ובדומה לדברי המגן אברהם שראינו לעיל.

מכל מקום, מכיוון שמעיקר הדין לשיטתם אשה יכולה להוציא גברים ידי חובתם, בשעת הדחק שאין מי שיקרא - מותר לה לקרוא להם. כמו כן, הבן איש חי כתב שבדיעבד אם שמעו מאשה, צריך לחזור ולקרוא את המגילה (כדי לחוש לדעת בעל ההלכות גדולות), אבל ללא אמירת הברכות. הרב עובדיה הלך אף יותר רחוק וכתב שאין צריך לשמוע שוב את הקריאה, ובלשון **הילקוט יוסף** (שם):

"יש אומרים שהנשים יכולות להוציא את האנשים ידי חובה, וכן דעת מרן השולחן ערוך. וכן עיקר למנהג הספרדים. ומכל מקום נכון לחוש לדעת המחמירים דלכתחילה לא תוציא האישה את האיש ידי חובה אלא אם כן בשעת הדחק. ובדיעבד מיהא השומע קריאתה מאשה בודאי שיצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולקרותה."

ב. **העולת שבת** (שם, יב) חלק על דברי הבן איש חי והרב עובדיה וסבר, שבמקרה זה השולחן ערוך פוסק באופן מוחלט כדעת בעל הלכות גדולות, שאשה לא מוציאה גבר ידי חובה אפילו בדיעבד וכדעת הרמ"א, וכך פסק **הפרי מגדים** (אשל אברהם, ד). ראייה לכך הביאו מפסק השולחן ערוך בסעיף לאחר מכן. השולחן ערוך פוסק, שטומטום (אדם שעוד לא התברר אם הוא זכר או נקבה), לא יכול

להוציא טומטום ידי חובה, מכיוון שייתכן הטומטום הקורא הוא נקבה, והטומטום השומע הוא זכר. טוען העולת שבת, אם השולחן ערוך פסק כדעת הרמב"ם שאשה יכולה להוציא גבר ידי חובה, מה בכך שיתברר לבסוף שהטומטום הקורא נקבה והשומע זכר?! הרי אשה יכולה להוציא גבר ידי חובה בקריאת המגילה! אלא וודאי שהשולחן ערוך פוסק כדעת בעל הלכות גדולות, שאשה לא מוציאה גבר ידי חובה, ואז החשש שהטומטום הקורא יתגלה כנקבה מוצדק¹ (אך עיין בבית יוסף).

דיני הברכות

השלכה נוספת לרמת החיוב של אשה בקריאת המגילה תהיה, כיצד אשה שקוראת את המגילה (למשל לחברתה²) מברכת, וכיצד גבר שקורא לנשים 'במניין נשים' מברך:

א. הפוסקים הספרדים שראינו לעיל שצעדו בשיטת השולחן ערוך כתבו, שמכיוון שמעיקר הדין הלכה כדעת הרמב"ם שאשה יכולה להוציא גבר ידי חובה בקריאתה ורק מטעמים צדדים יש להימנע מכך, עליה לברך 'על מקרא מגילה' וכמו הגברים, וכן פסק הגר"א. כמו כן פשוט לפי שיטתם, שאם גבר קורא לנשים את המגילה, עליו לברך על קריאת המגילה.

ב. **הראב"ה** (ב, תקטז), שצעד בשיטתו של בעל הלכות גדולות כתב, שמכיוון שנשים חייבות רק בשמיעת המגילה, כאשר הן קוראות, עליהן לברך 'על שמיעת מגילה', או 'על שמיעת קריאת מגילה', וכן פסק הרמ"א. כמו כן, לדעת רוב הפוסקים כאשר גבר קורא לנשים עליו לברך 'על משמע מגילה', מכיוון שהוא מתכוון להוציאן ידי חובה (אם כי בפועל נוהגים שאחת הנשים מברכת).

מניין בקריאת המגילה

אחד מהעניינים המרכזיים בקריאת מגילה הוא החובה לפרסם את הנס, עד כדי כך שהאמוראים במסכת מגילה (ג ע"א) כתבו שמבטלים תלמוד תורה של רבים בשביל לקרוא את המגילה בפרסום הנס. מעבר למעלה של פרסום הנס, נחלקו הפוסקים בשאלה האם יש חובה לקרוא את המגילה במניין, ולמעשה יש שלוש דעות בפוסקים:

א. דעת **בעל הלכות גדולות** (טור תרצ), שאפשר לקרוא את המגילה רק במניין. ב. דעת **הרי"ף** (ג ע"א), שאפשר לכתחילה לקרוא את המגילה ביחיד. ג. דעת **הרא"ש** (א, ו) הממוצעת, שלכתחילה יש לקרוא את המגילה במניין, אך בדיעבד או בשעת הדחק, אפשר לקרוא את המגילה גם ביחיד.

להלכה פסק **השולחן ערוך** (תרצ, יח) כדעת הרא"ש, שלכתחילה יש לקרוא בציבור, ובדיעבד ביחיד. **הרמ"א** הוסיף את דעת האורחות חיים, שאם קראו כבר באותו העיר, אפשר לקרוא את המגילה לכתחילה ביחיד (ויש חולקים, לכן עדיף לחפש עשרה), ובלשונם: "מגילה ביד ובט"ו צריך לחזור אחר עשרה, ואם אי אפשר בעשרה קורים אותם ביחיד. הגה (= רמ"א): ואם קראו אותה בציבור, ואיזה יחיד לא שמעה, יוכל לקרות אפילו לכתחילה ביחיד, הואיל וקורין אותם באותה העיר בעשרה."

מעבר לחובה לפרסם את הנס, יש עניין נוסף לקריאה בציבור. אחת מברכות המגילה היא הרב את ריבנו, ונחלקו האם יש חובה לקרוא במניין. לדעת **רש"י** (שו"ת קטז) גם יחיד יכול לברך אותה, וכן פסק **הבן איש חי** (תצווה, שם). לדעת **האורחות חיים**, וכן פסקו בעקבותיו **הרמ"א** (תרצב, א), **הגרש"ז אויערבך** (מועדי השנה) ו**הרב עובדיה** (יחזקאל דעת א, פח) - רק בעשרה אפשר לברך.

עשר נשים

כאשר מדובר בעשרה גברים אין ספק שהם נחשבים מניין, בין בעניין הראשון שראינו (קריאת המגילה בעשרה) ובין בעניין השני שראינו (ברכת הרב את ריבנו). נחלקו הפוסקים בשאלה, מה דינן של עשר נשים, האם הן מצטרפות למניין בשני העניינים:

א. **מניין בקריאת המגילה**: ההגות אשרי (מגילה א, ו) הסתפק האם ילדים מצטרפים למניין בקריאת המגילה כאשר ייסוד הספק הוא, האם בגלל שמדובר בפרסום הנס גם ילדים מצטרפים (כי אחרי הכל הנס מתפרסם), או בגלל שהם לא מחויבים במצוות הם לא מצטרפים. **הרמ"א** (תרצ, יח) בעקבות כך כתב: "ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה".

המגן אברהם (שם, כד) תמה על דברי הרמ"א, שהרי ההגות אשרי כלל לא דיבר על עשר נשים שוודאי מפרסמות את הנס, וההסתפקות הייתה רק לגבי ילדים. בעקבות כך כתב **הפרי מגדים**, שכוונת ההגות אשרי להסתפק האם נשים יכולות להצטרף ביחד עם גברים להשלים למניין, אבל פשוט שכאשר יש עשר נשים שהן נחשבות מניין, ובלשון **מחצית השקל**:

"והקשה עליו המגן אברהם דלא מצינו מי שנסתפק בנשים. ההגות אשר"י שמסתפק, הוא בקטנים, ולא הזכיר נשים. והטור שהזכיר נשים, הביא פלוגתא, אבל לא ספק."

ב. **ברכת הרב את ריבנו**: למרות שכפי שראינו להלכה נפסק שעשר נשים נחשבות מניין לעניין קריאת המגילה, לעניין ברכת הרב את ריבנו פסק **הגרש"ז אויערבך** (הליכות שלמה תפילה כג) שהן לא יכולות לברך. בטעם החילוק כתב, שבשביל קריאת המגילה צריך פרסום הנס, ונשים יכולות לפרסם את הנס, אבל בשביל ברכת הרב את ריבנו צריך 'קהל', ונשים לא נחשבות קהל.

הרב עובדיה (יביע אומר ח, נו) חלק וסבר שנשים יכולות לברך. בטעם הדבר צריך מספר טעמים: ראשית כל לעיל ראינו שלדעת רש"י אפילו אדם בודד יכול לברך, כך שוודאי שגם עשר נשים יכולות. כמו כן, **הגרש"ז** טען שברכת הרב את ריבנו צריכה קהל ונשים אינן קהל, הרב עובדיה חלק וסבר שגם הברכה היא מטעם פרסום הנס, ונשים ודאי מפרסמות.

פורים שמח! קח לקרוא בשולחן הפורים, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

¹ הפרי מגדים גם טען שהשולחן ערוך פסק את דעת בעל הלכות גדולות, אבל מטעם אחר. הוא כתב, שהשולחן ערוך פוסק כדעה הראשונה רק כאשר הוא כותב אותה בפירוש (לדוגמא: אשה יכולה לקרוא לגברים, ויש מי שאוסר), אבל בסוגיה שלנו הוא לא הזכיר בפירוש בדעה הראשונה שאשה יכולה לקרוא, אלא רק יוצא כך מדבריו, לכן במקרה כזה הלכה כדעה השניה שאותה כתב בפירוש.

² **הקרבן נתנאל** (מגילה א, ד) כתב, שאשה לא תקרא להרבה נשים מכיוון שיש בכך זילות, והביאו **בשער הציון** (שם, טו). אך מעבר לכך שהפוסקים לא הביאו את דברי הקרבן נתנאל, וגם הראשונים לא חשו לכך ולא הזכירו דין זה, ולכן נראה שאין סיבה לחוש לדבריו, נראה גם שבזמנינו בכל אופן אין בכך זילות, ואולי גם הקרבן נתנאל היה מודה שאין בכך בעיה.

³ מצאת טעות/נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל או לשים את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com